

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри слов'янських
та германських мов
Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри слов'янських
та германських мов
Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри слов'янських
та германських мов
Житомирського державного
університету імені Івана Франка*

ПРОБЛЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ ПУБЛІКАЦІЙ ЗМІ ЗА ДОПОМОГОЮ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ ВІЛЬНОГО ДОСТУПУ

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розвиток сучасного суспільства неможливий без постійного оновлення інформації. Ми вже не можемо перебувати в інформаційному вакуумі й постійно шукаємо і знаходимо шляхи та засоби для отримання об'єктивної та термінової інформації. Паперові носії інформації (газети й журнали) поступово трансформуються в електронні, проте не змінюють своїх завдань і мети – швидкого донесення інформації до реципієнта. Ця інформація передається за допомогою ЗМІ в численних інтерпретаціях журналістів, кореспондентів, коментаторів, телеоператорів, які використовують не тільки своє власне бачення проблеми, послуговуючись при цьому рідною мовою. Тому постійно зростає важливість перекладацької діяльності та збільшення об'ємів такої роботи, що спонукає до пошуку нових рішень і шляхів, розв'язання поставлених завдань.

Ми постійно навчаємося відфільтрувати й перевіряти інформацію, порівнюючи її з різних джерел – як-то: у своїх і в закордонних ЗМІ. Проте перед нами постає проблема сприймання тексту іноземною мовою, що в багатьох викликає великі труднощі. Багато хто почав використовувати машинний програмний переклад, який наявний у вільному доступі для отримання більш об'єктивної інформації. Її пошук розпочинається з перегляду й перекладу заголовків публікацій, які виступають орієнтиром читача у вирі газетних статей.

Перш за все, визначимо, що таке заголовок і які функції він виконує. Заголовком називають складову частину, постійний елемент газети, який є концентрованим відображенням головної ідеї публікації. Ознаки заголовків: лаконічність, стислість, чіткість, конкретність. Заголовок відтворює основну ідею інформаційного повідомлення, привертає увагу читача до інформації, зацікавлює читача темою статті та, певним чином, створює зв'язок між читачем і матеріалом [1, с. 142]. В англійських ЗМІ структура заголовка складається з «шапки повідомлення» (headline, banner headline), позначеної збільшеним кеглем, курсивом чи напівжирним накресленням, і підзаголовка (lead), що сформований з декількох речень і втиснутий в два-три рядки, набраних трохи меншим шрифтом. «Headline» зазвичай визначає різку цитату з тексту статті, котра несе рекламно-сенсаційний зміст – змусити читача вибрати саме цей матеріал для читання. Як правило, «headline» не повною мірою розкриває основний зміст інформаційного повідомлення. «Lead», в свою чергу, за допомогою декількох речень передає зміст матеріалу [6, с. 281]. З огляду на мету й завдання, які перед заголовком було поставлено, необхідно відзначити, що було сформовано окремий стиль медійного заголовку з певною кількістю притаманних тільки йому лексико-граматичних і функціонально-стилістичних особливостей незалежно від мови носія [5, с. 14].

Цей особливий стиль і викликає деякі проблеми під час машинного перекладу. Зважаючи на це, **метою** нашої наукової розвідки буде дослідження особливостей англійських газетних заголовків, можливостей залучення машинного перекладу, а також проблем, які виникатимуть у процесі перекладу на українську мову. Порівнюючи заголовки англійської та вітчизняної преси, можемо відзначити відмінності з лексико-граматичного й стилістичного погляду, що викликає певні труднощі в ручному режимі трансформації на іншу мову.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основним завданням роботи професійного перекладача у процесі перекладу медійних текстів є точна передача змісту. Для цього він враховує мету статті, стилістичні особливості вихідного матеріалу, певні культурні чи релігійні особливості середовища реципієнта тощо. Це вимагає від перекладача не тільки обізнаності в цій галузі, про яку йдеться в оригінальному тексті, а й розуміння того, якою була основна думка автора інформаційного повідомлення – чітко передати його комунікативне завдання, що є нелегкою задачею для професійного перекладача, тим паче для машини [4, с. 36].

Машинним перекладом називають виконувану на комп'ютері дію, що трансформує текст з однієї природної мови в еквівалентний за змістом текст іншою мовою, а також кінцевий результат такого процесу [8, с. 12]. Головним досягненням машинного перекладу є те, що він дозволяє майже миттєво впоратися з дуже великими об'ємами текстового матеріалу, не залучаючи професійного перекладача, проте слід пам'ятати, що якість цього перекладу завжди буде поступатися якості перекладу людиною-перекладачем. Останні досягнення в розвитку технології Translation Memory й збільшення об'ємів корпусів виводить цей спосіб на абсолютно новий рівень машинного перекладу. Перевагами застосування технології Translation Memory під час перекладу є архівація матеріалів корекції трансформації людиною в сховищі корпусів, застосування матеріалів попередніх перекладів; збереження остаточного перекладеного матеріалу у віртуальному сховищі. Основною концепцією цієї технології є накопичення пам'яті трансформацій наступних застосувань й оперування створеними раніше професійними перекладачами корпусів текстів – це певною мірою симбіоз людського інтелекту й комп'ютера [10, с. 17].

Зупинимося більш детально на розгляді проблем, які можуть виникати у процесі відтворення оригіналу заголовку засобами іншої мови за допомогою вільних у доступі програмних продуктів. Слід зауважити, що автори публікацій, редактори докладають багато зусиль для забезпечення того, щоб назва публікацій складалася, наскільки це можливо, з декількох слів. Відповідно до побудови заголовків, вони можуть бути будь-якої структури, якої забажає автор. Утім, в англійській мові для заголовків дуже поширені двоскладні речення, тому що вони в короткій формі доносять зміст повідомлення, на відміну від односкладних речень, які не пропонують достатнього об'єму інформації і можуть не активізувати увагу читача [6, с. 283]. Однак, в першу чергу, назва статті має привернути увагу реципієнта до «загадкової» інформації до того рівня, коли він буде готовий відкрити цю статтю і прочитати саме цей матеріал [5, с. 21]. Саме для зацікавлення читача назвою статті зазвичай не вживаються артиклі й особові форми дієслова to be. Наприклад: *"Creative people 'luckier in love"* [BBC NEWS: 29 November 2005] – *«Удачливіше в любові» творчі люди* [9] (машинний переклад) – *Творчі люди більш щасливі в коханні*.

Слід звернути увагу на використання неперфектних форм сучасними англійськими медіа. Інформація про нещодавні події передається за допомогою форми Present Indefinite – це начебто зближує подію і читача й посилює його зацікавлення. Коли здійснюється переклад заголовків на українську мову, якщо дія на період публікації завершена, тоді переклад повинен бути виконаний в минулій формі, за винятком тих назв публікацій, де потрібно зберегти дієслівну форму. Past Simple використовується в заголовках, якщо присутня обставина часу в самій назві публікації, або читач добре знає, що дія відбулася в минулому. Наприклад: *Fossett flies to non-stop record* [BBC NEWS: 11 February 2006] – *Фоссет летить до нон-стоп запису* [9] (машинний переклад) – *Фоссет встановлює рекорд безпосадкового польоту. Або: Fans Hail Mona Lisa's New Setting* [The Seoul Times: January 14, 2017] – *Вентилятори нова установка Град Мони Лізи* [9] (машинний переклад) – *Шанувальники вітають переміщення і установку портрета Мони Лізи в новому місці. Або: Iran's ex-President Rafsanjani dies at 82* [BBC NEWS: 8 January 2017] – *Екс-президент Ірану Рафсанджані вмирає на 82* [9] (машинний переклад) – *Екс-президент Ірану Рафсанджані помер у віці 82 років*.

Використання інфінітивної форми в заголовку має перекладатися українською здебільшого формою майбутнього часу. Наприклад: *Killed sparrow to go on display* [BBC NEWS: 11 December 2005] – *Убиті горобець піти на дисплеї* [9] (машинний переклад) – *Вбитого горобця повинні будуть виставити напоказ. Або: "Obama to unveil college-cost plan"* [Washington Post: Aug. 25, 2013] – *Обама оприлюднить план коледжу витрат* [9] (машинний переклад) – *Обама збирається зупинити зростання вартості навчання*.

Головні члени речення – підмет і присудок – у заголовках також можуть опускатися для ущільнення інформації. Часом у реченні нівелюється присудок, який несе в цьому повідомленні другорядну роль. Проте іноді опускається підмет, щоб акцентувати увагу на присудкові. У більшості англійських заголовків закону прямого порядку слів у реченні не дотримуються, що створює великі труднощі для машинного перекладу. Наприклад: *Putin on Mount Athos pilgrimage* [BBC NEWS: 9 September 2005] – *Путін на Афоні паломництва* [9] (машинний переклад) – *Паломництво Путіна на гору Афон*.

Для певного антуражу в назвах публікацій уживаються вже відомі читачам прізвища або скорочені імена, або прізвища певних політичних фігур, артистів, спортивних зірок та ін. Наприклад: *Dutch open 'Big Brother' jail* [BBC NEWS: 19 January 2006] – *Голландський відкритий тюремний «Великий брат»* [9] (машинний переклад) – *Голландці відкривають в'язницю тину «Старший Брат». Або: As the Nation Weathered the Darkest Years of the Depression, FDR Addressed Citizens in Evening Speeches on the Radio* [The Times, September 7, 2009] – *У міру того як нація пережила важкі роки Великої депресії, FDR зверталася громадян у вечірні виступи по радіо* [9] (машинний переклад) – *Коли країна пережила найважчі часи Депресії, президент Франклін Делано Рузвельт щовечора звертався до людей у своїх виступах на радіо*.

Складною проблемою для машинного перекладу є різні скорочення, як-от: скорочені назви міжнародних організацій (U.N. == United Nations), скорочені назви партій, політичних і адміністративних посад (Gov == Governor; Sen. = Senator; Rep. = Representative). У Translation Memory більшість скорочень мають свої відповідники в українській мові, проте програма не завжди враховує те, що окремі скорочення можуть бути ідентичні за написанням, проте в повному базовому варіанті відповідатимуть різним організаціям. Наприклад: *US 'plans stealth shark spies'* [BBC NEWS: 2 March 2006] – *«Плани стелс акули шипунів»* Us [9] (машинний переклад) – *США розробляють плани використання акул-шипунів. Або: Top US Com. Pacific Suggests China Might Be Spending Too Much on Military Buildup* [VOA NEWS: October 31, 2009] – *Топ-Ком США. Тихий океан Китай пропонує могли б витратити надто багато на військових приготувань* [9] (машинний переклад) – *Командувач тихоокеанськими*

силами США передбачає, що Китай, можливо, витрачає занадто багато коштів на військове нарощування. Або: *EU Translation Competition Encourages Multilingualism* [The Times, March 28, 2010] – Конкуренція переклад ЄС закликає багатомовність [9] (машинний переклад) – Конкурс перекладачів, організований Європейським Союзом, стимулює багатомовність.

Більш складну проблему для машинного перекладу містить у собі емоційна забарвленість загальноживованої лексики, використання неологізмів, сленгу, діалектів та ін. Наприклад: *Cop Shoots and Kills Unarmed Deaf Man as He Tries to Communicate Using Sign Language* [The Free Thought Project NEWS: August 21, 2016] – Кон Пагони і вбиває беззбройний глухий, як він намагається спілкуватися за допомогою мови жестів [9] (машинний переклад) – Поліцейський вистрілює і вбив незброєного глухого чоловіка, який намагався спілкуватися з ним мовою жестів. Або: *Ukraine's Presidential Election: An Orange And Two Lemons* [The Economist, January 26, 2010] – Президентські вибори в Україні: помаранчевий і двох лимонів [9] (машинний переклад) – Президентські вибори в Україні: помаранч та два лимони. Або: *Angela Merkel and the euro: the new iron chancellor* [The Economist: Nov 26th 2011] – Ангела Меркель і євро: новий залізний канцлер [9] (машинний переклад) – Ангела Меркель і євро: новий залізний канцлер.

Інша проблема у процесі перекладу заголовків полягає у використанні сталих кліше й фразеологічних зворотів у політичному стилі, які надають повідомленню виразності та певної своєрідності. Переклад фразеологічних зворотів дуже складний за виконанням для людини-перекладача тим, що дослівний переклад у цьому випадку неможливий, і фразеологізм вимагає підбору еквівалента в іншій мові, переважно з аналогічним ступенем семантичної зв'язаності. У разі неможливості добору відповідника необхідно замінити ідіому фразеологічною єдністю, де зміст виразу певною мірою зберігається, а для цього необхідно дотримуватися правил деформації й контамінації фразеологізмів [4, с. 112]. Присутність таких елементів образності робить машинний переклад у цьому випадку повністю безрезультатним. Лише в окремих випадках машина може підібрати більш-менш вдалий еквівалент. Наприклад: *Gnomes of Zurich' strike again* [This is money: 15 January 2015] – Гноми страйку Цюриха знову [9] (машинний переклад) – Швейцарські банкіри стайкують знову. Або: *China growth: still up in the air* [The Financial Times: Jan 17 2012] – Зростання Китаю: до сих пір в повітрі [9] (машинний переклад) – Економічне зростання Китаю: все ще під великим питанням. Або: *China throws down gauntlet to USA Inc* [The Guardian: Sunday 26 June 2005] – Китай кидає рукавичку USA Inc [9] (машинний переклад) – Китай кинув рукавичку економіці США.

Термінологія, яка використовується в заголовках, належить, насамперед, до політичного дискурсу, економіки та міжнародної політики, а об'єм заголовку повідомлення покликаний полегшити розуміння читачем інформації, тобто зазвичай автори публікацій уникають довгих та розгорнутих складнопідрядних конструкцій у заголовках. Наприклад: *U-2 Crashes in United Arab Emirates* [Washington Post: Thursday, June 23, 2005] – U-2 Збої в Об'єднани Арабські Емірати [9] (машинний переклад) – Розвідувальний літак U-2 розбився в Об'єднаних Арабських Еміратах. Або: *Doctors Attack NHS Ban on Robot Cancer Surgeon* [The Times, March 28, 2010] – Лікарі атаки ДСЗ заборона на робота раку хірург [9] (машинний переклад) – Лікарі виступають проти заборони Національною службою охорони здоров'я Великобританії автоматизованих операцій з видалення ракових пухлин.

Висновки та перспективи подальшого дослідження проблеми. Машинний переклад з використанням вільних програмних продуктів є значно дешевшим і швидшим за традиційний, проте поступається йому за якістю виконання і вимагає корекції професіонала. Цим перекладом слід користуватися в тих випадках, коли необхідно зрозуміти зміст матеріалу, проте слід зазначити, що переклад назв публікацій вимагає певних професійних навичок, авторської винахідливості перекладача, щоб відтворити не тільки певну інформацію, зазначену в заголовку, а й авторську ідею і притаманний йому стиль. Упродовж останніх років машинний переклад зробив великий прорив в якості загалом і заголовків публікацій зокрема, проте треба розуміти, що, в першу чергу, це чудовий інструмент, який сприяє пришвидшенню роботи над перекладом і підвищенню ефективності роботи перекладача. Розробки в галузі вільних програмних продуктів тривають, корпуси мов поповнюються, і будемо сподіватися, що вже скоро проблеми міжмовної комунікації будуть вирішені.

Література:

1. Євграфова А. Заголовок як актуалізатор текстової інформації // Стиль і текст : [зб. наук. ст.] / А. Євграфова ; за ред. В.В. Різуна ; Ін-т журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К., 2003. – № 4. – С. 141–147.
2. Евдокимов А.С. Искусство машинного перевода. / А.С. Евдокимов – М. : Hard'N'Soft, 2005. – № 7. – С. 86–91.
3. Історія машинного перекладу – Вікіпедія. 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uk.wikipedia.org/wiki/Історія_машинного_перекладу
4. Корунець І.В. Теорія і практика перекладу (аспекти перекладу). / І.В. Корунець. – Вінниця, 2003. – 448 с.
5. Куценко Л. Умови формування вдалого заголовка. Стиль і текст : зб. наук. ст. / Л. Куценко ; за ред. В.В. Різуна ; Ін-т журналістики КНУ імені Тараса Шевченка. – К. : [б. в.], 2004. – Вип. 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1065>
6. Майборода Л.І. Проблема композиційної функції газетних заголовків / Л.І. Майборода // Мовознавчий вісник : зб. наук. пр. – МОН України, Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси : Брама-Україна, 2006. – Вип. 3. – С. 279–287.
7. Макоєд Н.О. Формування у майбутніх інженерів умінь перекладу фахових текстів із застосуванням комп'ютерних технологій : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Макоєд Наталя Олексіївна. – Одеса, 2002. – 243 с.

8. Мацак Ж.Г. Машинный перевод и его специфика. / Ж. Г. Мацак, Т. И. Скоробогатова [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.rusnauka.com/31_ONBG_2009/Philologia/54653.doc.htm
9. Перекладач Google [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://translate.google.com.ua/>
10. Garcia I., Stevenson V. "Google Translator Toolkit. Free web-based translation memory for the masses". / I. Garcia, V. Stevenson // Multilingual (September 2009). – P. 16–19.

Анотація

О. БАШМАНІВСЬКИЙ, В. ВИГІВСЬКИЙ, С. МОРКОТУН. ПРОБЛЕМИ МАШИННОГО ПЕРЕКЛАДУ ЗАГОЛОВКІВ ПУБЛІКАЦІЙ ЗМІ ЗА ДОПОМОГОЮ ВІЛЬНИХ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ

У статті проаналізовано проблеми машинного перекладу заголовків публікацій ЗМІ за допомогою безкоштовних у доступі програм-перекладачів. Установлено перелік труднощів, які виникають під час перекладу заголовків з англійської на українську мову професійним перекладачем і за допомогою сервісу Google Translator. З'ясовано, що у процесі перекладу заголовків публікацій ЗМІ машинний переклад хоч і полегшує роботу перекладача, прискорюючи її, проте поки що не може повноцінно його замінити й вимагає постійного редагування.

Ключові слова: заголовок, підзаголовок, машинний переклад, вільний програмний продукт, технологія Translation Memory, корпус.

Аннотация

А. БАШМАНОВСКИЙ, В. ВЫГОВСКИЙ, С. МОРКОТУН. ПРОБЛЕМЫ МАШИННОГО ПЕРЕВОДА ЗАГОЛОВКОВ ПУБЛИКАЦИЙ СМИ С ПОМОЩЬЮ ПРОГРАММНЫХ ПРОДУКТОВ В СВОБОДНОМ ДОСТУПЕ

В статье проанализированы проблемы машинного перевода заголовков публикаций СМИ с помощью бесплатных в доступе программ-переводчиков. Установлен перечень трудностей, которые возникают в процессе перевода заголовков с английского на украинский язык профессиональным переводчиком и с помощью сервиса Google Translator. Установлено, что в процессе перевода заголовков публикаций СМИ машинный перевод хоть и облегчает работу переводчика, ускоряя ее, однако пока еще не может полноценно его заменить, требуя постоянного редактирования.

Ключевые слова: заголовок, подзаголовок, машинный перевод, свободный программный продукт, технология Translation Memory, корпус.

Summary

O. BASHMANIVSKIY, V. VYGIIVSKIY, S. MORKOTUN. PROBLEMS OF MACHINE TRANSLATION HEADLINES OF MEDIA PUBLICATIONS USING FREE SOFTWARE

The article focuses on the problems of Machine Translation headlines of media publications with free translation software. The article established a list of problems that arise while the translation of headlines from English to Ukrainian by professional interpreter and using service Google Translator. It was determined that in the translation of headlines of media publications Machine Translation facilitates the work of interpreter accelerating it, but still can not fully replace him and require constant editing.

Key words: headline, subheading, Machine Translation, free software, Translation Memory technology, corpus.